

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.3.22](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.3.22)

УДК: 338.43

*Н. Л. Шпортюк,
к. держ. упр. доцент кафедри менеджмента і права
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

*N. Shportyuk
Dneprovsk State Agrarian-Economic University*

EUROPEAN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Україна, ставши на шлях незалежного розвитку, отримала надію на побудову стабільної, високорозвиненої країни та здійснила перетворення в економічному житті суспільства. Однією з важливих умов стабільності суспільства, що дає змогу ефективно функціонувати в умовах різних впливів, зберігаючи при цьому свою структуру і здатність контролювати процес суспільних змін, є економічна політика, важливим завданням якої є активна участь держави як атрибут соціально ефективною ринкової економіки.

У даній статті відображені розробка та обґрунтування деяких напрямків державної підтримки агропромислового комплексу України для створення умов щодо формування конкурентоспроможних агропромислових підприємств. Так само, в статті описується вітчизняний і зарубіжний досвід державної підтримки досліджуваного сектора національної економіки.

Статтю присвячено питанням інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, гуртуючись на досвіді зарубіжних країн. Розглянуто причини зниження рівня активності інвестицій в інноваційні розробки АПК і методи державного стимулювання інноваційної діяльності в аграрній комплексі.

Agriculture is one of the main sectors of the economy of Ukraine. It is one of the few industries that consume products of practically all production and non-productive spheres of the Ukrainian economy. This is a strategically important branch, the status of which largely depends on the living standards of Ukraine and the food security of our country.

For many years, the agrarian sector was not given enough attention from the government of our country. But in recent years, a dramatic change in the attitude towards agriculture has allowed to intensify processes of both vertical and horizontal integration: large integrated complexes, cooperative associations of small forms of agribusiness are created. They bear the main burden on the production of agricultural products.

This article reflects the development and justification of some areas of state support for the agro-industrial complex of Ukraine to create conditions for the formation of competitive agro-industrial

enterprises. Similarly, the article describes the domestic and foreign experience of state support to the investigated sector of the national economy.

The article is devoted to issues of innovative development of the agrarian sector of the economy, grouping on the experience of foreign countries. The reasons for reducing the level of investment activity in innovation development of agro-industrial complex and methods of state stimulation of innovation activity in agrarian complex are considered.

At the current stage, the European Union has well-functioning rural development programs. Many rural development programs are fully in line with the goals of the development of rural areas of Ukraine, such as support for small and medium-sized businesses, support for the production of environmentally friendly products, the development of programs that promote the interest of young people in agricultural activities, the widespread introduction of innovations in the agricultural sector of the economy.

Therefore, studying the EU experience on rural development, in our opinion, will help to develop optimal solutions for solving the problem issues of Ukrainian rural areas and their more effective development.

Ключові слова: державна політика; регулювання; європейський досвід; сільське господарство; економічна політика.

Key words: state policy; regulation; European experience; agriculture; economic policy.

Постановка проблеми Сільське господарство - одна з головних галузей економіки України. Вона одна з небагатьох галузей, які споживають продукцію практично всіх виробничих і невиробничих сфер української економіки. Це стратегічно важлива галузь, від стану якої багато в чому залежить рівень життя населення України і продовольча безпека нашої країни.

Багато років аграрному сектору приділялося недостатньо уваги з боку уряду нашої країни. Але в останні роки різка зміна ставлення до сільського господарства дозволила посилити процеси як вертикальної, так горизонтальної інтеграції: Створюються великі інтегровані комплекси, кооперативні об'єднання малих форм агробізнесу. Вони і несуть основне навантаження по виробництву сільськогосподарської продукції.

На процес зміни концепції розвитку сільських територій значно вплинуло розширення ЄС за рахунок приєднання нових держав-членів, а також зростання наступних проблем: депопуляція і старіння населення; міграція молоді в міста, низький рівень доходів сільських жителів, вузький спектр економічної діяльності, обмежений доступ до сфери соціальних послуг; менш розвинена інформаційна та комунікаційна інфраструктура і т.п.

Крім того, проблемою в усьому світі, є перенаселення міст, зростання соціальних витрат в містах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми світового досвіду державного регулювання інноваційної діяльності досліджували такі зарубіжні та вітчизняні фахівці, як В. Андрійчук, В. Бойко, П. Гайдучський, Б. Кваснюк, Ю. Лузан, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, А. Стельмашук, П. Саблук, Г. Черковський, Г. Беккер, Р. Дорнбуш, І. Дюмулен, Я. Корнаї, А. Лаффер, І. Сакс, М. Фрідмен, Ф. Хайек та ін.

Незважаючи на значне число наукових праць, низку ключових питань про роль держави в інноваційній діяльності розкрито не повною мірою. Додаткового аналізу і дослідження потребує питання вдосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності.

Мета: розглянути пріоритетні напрямки діяльності урядів європейських країн в управлінні розвитком сільських територій.

Основні результати дослідження

Одним із пріоритетних напрямів економічної політики ЄС є державне регулювання сільського господарства. В цьому зв'язку була прийнята єдина аграрна політика ЄС (CAP ЄС), що передбачає систему гарантованих цін, регулювання сільськогосподарського ринку і митний протекціонізм в торгівлі з іншими країнами [2].

Впровадження єдиної аграрної політики і єдиної політики розвитку сільських територій, перш за все, пов'язано з тим, що не всі країни-члени можуть дозволити собі політику, якої вони потребують. Більш того, багато питань, що розглядаються в рамках політики розвитку сільських територій, неможливо чітко розділити по державних або регіональних кордонах, оскільки вони зачіпають інтереси жителів інших країн (наприклад, забруднюючі речовини дуже легко перетинають кордони; в широкому сенсі питання стійкості довкілля стали загальноєвропейськими і загальносвітовими питаннями) [3].

В останні роки в світі гостро стоїть питання необхідності переходу до сталого розвитку сільських територій та «зеленої» економіки, яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість, і при цьому значно знижує ризики для довкілля, а так само її деградацію [3].

Концепція розвитку сільських територій в Європейських країнах заснована на наступних підходах: галузевий, перерозподільчий і територіальний [2].

При галузевому підході основні зусилля держави були спрямовані на підтримку сільськогосподарського виробництва, при цьому вважалося, що при розвинутому аграрному виробництві отримають розвиток і сільські території. Але при досягненні сталого розвитку аграрного бізнесу сільські території так і не отримали належного розвитку, що і викликало необхідність впровадження другого - перерозподільчого підходу.

Сутність якого, полягала не тільки в підтримці аграрного бізнесу, а й підтримці інших суміжних галузей. Але даний підхід теж не приніс довгоочікуваного ефекту, при цьому виявився високовитратним. Зі скороченням частки сільського господарства в економіці сільських територій державна політика ЄС була переорієнтована на територіальний підхід.

Таким чином, тільки системне розуміння проблем сільських територій, координовані дії і цільове витрачання коштів, дозволять створити середовище, зручне і привабливе для життєдіяльності сільських жителів.

В даний час використовуються дві концептуальні моделі державної підтримки розвитку сільських територій: перша модель - умови і механізми державної підтримки закріплені в рамках єдиного законодавчого акту. Саме цю модель використовує Європейський союз, і друга модель - різні програми, які можуть реалізуватися незалежно один від одного. Використовують цю модель США, Мексика та ін. [2].

Здійснення ЄС політики розвитку сільських територій на період 2014-2020 регулюється низкою законодавчих актів: регламент ЄС №1305/2013; регламент ЄС №1306/2013; регламент ЄС № 1303/2013; регламент ЄС № 1310/2013. На додаток до Правил, прийнятим Європейським парламентом і Європейською Радою, Європейською комісією був прийнята низка актів впровадження та делегованих актів, що регулюють більш детальні аспекти політики [8].

У період з 2000 р по 2014 рр. розвиток сільських територій стало другим з генеральних напрямків в єдиній аграрній політиці ЄС, яке доповнювало систему прямих виплат фермерам і заходів з регулювання аграрних ринків.

Досвід європейських країн, свідчить, що стійкий стан виробництва і соціальних процесів на селі багато в чому обумовлено масштабами і організаційно-господарськими факторами кооперативного руху, причому переважно в вертикальних формах (збут продукції, матеріально-технічне постачання, переробка, сервісне обслуговування) [1].

За період з 2000 р по 2006 р на розвиток сільських територій було направлено пріоритети європейських країн в управлінні розвитком сільських територій.

При цьому держави - члени ЄС самостійно розробляють програми розвитку сільських територій (RDP), але гуртуються на пріоритетах, встановлених ЄС [1].

Розвиток сільських територій фінансується з Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD) з обов'язковим співфінансуванням з національними або регіональними бюджетами.

Держави-члени або регіони розробили свої програми розвитку сільських районів (RDP), з урахуванням як мінімум чотирьох з шести пріоритетів, і встановили кількісні цільові показники по основним напрямкам, з урахуванням детальної оцінки потреб території, для якої розроблені RDP. При цьому кожна держава позначила, які заходи зі списку, передбачених регламентом EAFRD вони будуть використовувати для досягнення своєї мети і скільки коштів буде виділено для кожного напрямку.

У RDP також представлена стратегія і ретельний аналіз сильних, слабких сторін, можливостей і загроз (SWOT-аналіз) сільської території.

Варто відзначити, що «інновації», «навколишнє середовище» і зниження наслідків зміни клімату та адаптації є обов'язковими завданнями для всіх програм.

У порівнянні з колишніми правилами, EAFRD в 2014-2020 рр. пропонує спрощення процедури з надання фінансових ресурсів, крім того передбачається деяка гнучкість у виборі заходів, тобто країни можуть використовувати різні комбінації пріоритетів в залежності від проблем сільських територій. При реалізації програм розвитку сільських територій передбачений преміальний фонд у розмірі 6% від виділених коштів для розвитку кожної країни. Комісія розглядає виконання програми державами-членами в 2017 і 2019 роках і в разі досягнення цільових показників країни можуть додатково отримати кошти на розвиток сільських територій, а разі невиконання передбачені фінансові санкції.

На реалізацію єдиної аграрної політики (CAP) в 2014-2020 рр. буде виділено 408,31 млрд. євро або 38% від загального бюджету ЄС. Спочатку, цей бюджет був розподілений між двома головними напрямками: підтримка фермерів і регулювання аграрних ринків -312,74 млрд. євро або 29% від загального бюджету ЄС (фінансування з Європейського фонду гарантій в галузі сільського господарства (EAGE) і розвиток сільських територій -95,58 млрд. євро або 9% (фінансування EAFRD) (табл. 1).

Таблиця 1.
Бюджет єдиної аграрної політики ЄС в 2014-2020 рр.

Напрями єдиної аграрної політики (CAP)	Млрд. євро	%	% до бюджету ЄС
Блок 1 - підтримка фермерів і регулювання аграрних ринків	312,74	76,6	29
Блок 2 - розвиток сільських територій	95,58	23,4	9
ВСЬОГО:	408,31	100	38,0

Таблиця 2.
Розмір державних асигнувань на розвиток сільських територій за програмами на період 2014-2020 рр. в розрахунку на одного жителя в рік, євро

Держава	Виділено на 1 громадянина у рік євро	Держава	Виділено на 1 громадянина у рік євро
Бельгія	8,41	Литва	76,81
Болгарія	46,32	Люксембург	27,63
Чехія	31,37	Угорщина	49,50
Данія	23,87	Мальта	33,34
Німеччина	16,5	Нідерланди	6,55
Естонія	980,28	Австрія	66,97
Ірландія	69,54	Польща	32,27
Греція	60,18	Португалія	55,22
Іспанія	25,71	Румунія	54,51
Франція	24,91	Словенія	59,85
Італія	25,16	Словаччина	41,26
Хорватія	68,92	Фінляндія	62,97
Латвія	76,83	Швеція	26,8
Кіпр	23,62	Великобританія	11,72

Крім цього, обов'язковим для кожної держави є резервування частини асигнувань (4%) з метою фінансування створення і функціонування національної мережі сільського зв'язку, яка об'єднує організації та адміністрації, які беруть участь у розвитку сільських територій. Метою створення є розширення участі зацікавлених сторін в області розвитку сільських територій, а також обмін досвідом та передовою практикою, розвиток співробітництва та спільного навчання для поліпшення планування і реалізації програм, ліквідації помилок і порушень.

Зі зміною цілей і завдань в ЄС змінився підхід до диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку. Такий економічний показник, як рівень валового регіонального продукту на душу населення, як і раніше залишається базовим критерієм надання підтримки регіонам. Однак порогові величини для віднесення конкретного регіону до тієї чи іншої групи і призначення йому допомоги тепер децю інші. Тепер регіони підрозділяють на: менш розвинені (з рівнем валового регіонального продукту на душу населення менше 75% від середнього по ЄС-28), перехідні (з аналогічним показником в діапазоні від 75 до 90%) і більш розвинені (з рівнем душевого доходу вище 90% від середнього по ЄС-28) [1].

Фінансування заходів з розвитку сільських територій здійснюється також за рахунок коштів Європейського соціального фонду (ESF), який відповідно до статей 32, 33 і 34 Регламенту ЄС № 1303/2013 може підтримувати спільноти місцевих стратегій розвитку сільських територій, місцеві ініціативи в області зайнятості, включаючи зайнятість молоді, виховання і соціальної інтеграції.

Фінансовий пакет ЄС для ESF на період 2014-2020 рр. становить 86 405 млн. євро. З них 6 089 млн. Євро виділяється для розвитку сільських територій, що становить 7,0% від загального бюджету ESF.

З коштів Європейського соціального фонду більша частина грошових коштів виділяється на підтримку менш розвинених сільських територій 74% або 4 509 млн. євро. Територіальне співробітництво підтримується об'ємом коштів 1 000 млн. євро (16%) з ESF, в той час як перехідні сільські території отримують 579 млн. євро (10%).

Підтримку сільських територій в ЄС також здійснює Фонд згуртування ЄС, однак, він передбачає підтримку адаптації та розвитку сільських територій, за умови, що ця підтримка має на увазі екологічні вигоди. Близько 4 664 млн. євро (7,4% від бюджету фонду) планується витратити для розвитку сільських територій за період реалізації програми 2014-2020 рр.

Таким чином, розвиток сільських територій в Європейських країнах здійснюється на комплексній основі, а сільська територія розглядається як єдиний соціально-економічний і природний комплекс і відповідно заходи з розвитку сільських територій мають широкий спектр напрямків [1]:

- збільшення секторів сільського та лісового господарства орієнтоване на розвиток людського капіталу, підтримку виробництва якісної продукції;
- поліпшення навколишнього середовища та ландшафту – припускає збереження і оновлення природних ресурсів, підтримання зон, мають особливу природну цінність для сільського господарства і т.д.;
- диверсифікація економіки сільських територій та поліпшення якості життя - проявляється в розвитку місцевої інфраструктури і збільшенні людського капіталу в сільській місцевості;
- розвиток економіки сільських територій, міжрегіональні та міжнародні зв'язки - направлено на поліпшення якості життя і економічний добробут у сільській місцевості;
- створення і розвиток малих підприємств, в тому числі створення робочих місць; стимулювання розвитку сільських територій;
- підвищення доступності та підвищення якості інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в сільських районах.

Висновки

На сучасному етапі Європейський Союз має ефективно діючі програми розвитку сільських територій. Багато програм розвитку сільських територій цілком співвідносяться з цілями розвитку сільських територій України, такі, наприклад, як підтримка малих і середніх форм господарювання, підтримка виробництва екологічно чистої продукції, розробка програм, що сприяють зацікавленості молоді в сільськогосподарській діяльності, широкомасштабне впровадження інновацій в аграрному секторі економіки.

Тому вивчення досвіду ЄС щодо розвитку сільських територій, на наш погляд, сприятиме виробленню оптимальних рішень для вирішення проблемних питань українських сільських територій та їх більш ефективному розвитку.

Література.

1. Мантіно Ф. Сельское развитие в Европе: политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней /Ф. Мантіно. URL: <http://www.fao.org/docrep/013/i2001r/i2001r.pdf>
2. Морозова Н.С. Развитие сельских территорий: зарубежный опыт / Н.С. Морозова, Е.В. Иванова// Социально-экономические явления и процессы. 2015. Т.10. № 6. С.63-69.
3. Власюк О.С. Інвестиційна політика в стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. – К.: НІПМБ, 2004. – 227 с.

References.

1. Mantino F. (2010), "Rural development in Europe: politics, institutions and local actors from the 1970s to the present day", *Sovmestnoe izdanie Prodovol'stvennoj i sel'skhozjajstvennoj organizacii OON* available at <http://www.fao.org/docrep/013/i2001r/i2001r.pdf>.
2. Morozova N.S. (2015) "Rural development: international experience", *Social'no-jekonomicheskie javlenija i processy*, vol. 10/5, pp.63-69.
3. Vlasjuk O.S. (2004) "Investment policy in the strategy of ensuring the competitiveness of the national economy. Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect", NIPMB, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2019 р.